

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรายละเอียดทั้งหมดมีอยู่รวมกัน 3 มาตรา ได้แก่ มาตรา 4 ในบททั่วไป มาตรา 26 และมาตรา 28 อันเป็นการยืนยันถึงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนที่จะให้การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แยกจากสิทธิและเสรีภาพ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลไว้ 3 มาตรา ได้แก่ มาตรา 4 มาตรา 26 และมาตรา 28

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์โดยไม่มีข้อจำกัดหรือเงื่อนไขใด ๆ ปรากฏของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีรากฐานมาจากสิทธิในชีวิต ร่างกายมนุษย์ และสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาค ถือเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงได้มีการรับรองโดยรัฐให้ความสำคัญเพื่อคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเพื่อให้ครอบคลุม โดยให้ขอบเขตความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือว่ามนุษย์สามารถกำหนดตัวเอง อันเป็นคุณค่าที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ บุคคลสามารถแสดงเจตจำนงในตัวเอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่ง หากมีการละเมิดหรือกระทบต่อศักดิ์ศรีบุคคลนั้นก็ย่อมใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้รัฐเข้าไปคุ้มครองหรือเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นได้ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นมูลฐานหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชน

การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิเสรีภาพของบุคคล รัฐธรรมนูญได้บัญญัติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในอีกลักษณะหนึ่งแยกจากสิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือ ถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานที่มาของบรรดาสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงที่รัฐจะล่วงละเมิดมิได้ และ โดยที่มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญบัญญัติให้การรับรองคุ้มครอง

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นการทั่วไปบุคคลทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวย่อมยกศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่เป็นบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นฐานแห่งสิทธิได้โดยเฉพาะในส่วนที่มีลักษณะเป็น “สิทธิมนุษยชน”

การใช้สิทธิพิเศษการรักษาจากเหตุผลเพื่อให้ตายอย่างสงบและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรายละเอียดทั้งหมดมีอยู่ร่วมกัน 3 มาตรา อันได้แก่ มาตรา 4 ในบททั่วไป มาตรา 26 และมาตรา 28 เป็นบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาก่อนสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยนำคุณค่าความเป็นมนุษย์ซึ่งมีทั้งสิทธิและศักดิ์ศรีมากำหนดไว้เป็นหลักของสิทธิส่วนบุคคลซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติ เป็นสิทธิที่จะใช้ยื่นบุคคลทั่วไปได้ทุกคน และเป็นการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเสรีภาพในการดำรงชีวิต การกระทำที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นการลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อาจเป็นข้ออ้างในการนำฟ้องร้องคดีในศาลได้ เนื่องจากความก้าวหน้าและพัฒนาการทางเทคโนโลยีทางการแพทย์ในปัจจุบันกระบวนการรักษาหรือการช่วยชีวิตผู้ป่วยมีประสิทธิผลมาก ในการที่จะให้ผู้ป่วยมีชีวิตยืนยาวออกไป แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาหลายประการเพราะประสิทธิภาพดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาตามมา กระบวนการใช้เทคโนโลยีเป็นการยืดชีวิตแม้จะทำให้คนรอดชีวิต แต่บางครั้งนั้นก็ไม่สามารถฟื้นคืนสภาพโดยมีสติสัมปชัญญะเป็นปกติได้ บางรายตกอยู่ในสภาวะนอนสลบไม่รู้สีกตัว กินอาหารไม่ได้ ไม่สามารถตอบสนองต่อการรับรู้ใด ๆ ซึ่งเหมือนอยู่ในสภาวะฟื้นก็ไม่ได้ตายก็ไม่ได้ บางที่เรียกว่าการมีชีวิตลักษณะนี้ว่ามีชีวิตอย่างพืช หรือบางรายแม้จะรับรู้แต่ก็ต้องอาศัยเครื่องมือทางการแพทย์ที่มีสายระโยงระยางค์กระทำต่อร่างกายตลอดเวลาเพื่อต่อเข้ากับกลไกบางอย่าง อย่างถาวร การมีชีวิตเช่นนั้นจึงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาว่า เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง และการตายในสภาวะเช่นนั้นเป็นการตายอย่างไรศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การตายอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นการยอมรับการตายอย่างสงบ การตายโดยปล่อยไปตามธรรมชาติพิเศษการรักษาในกระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็น

การยืดชีวิตมิใช่การตายโดยใช้เทคโนโลยีเข้าไปต่อกับกระบวนการ กลไกเข้ากับ เครื่องมือทางการแพทย์เพื่อยืดการหายใจ และสุดท้ายแล้วผู้ป่วยก็ต้องตายอย่างที่มีสาย ระโยงรยางค์เพราะไม่สามารถที่จะต่อสู้หรือฝืนกับธรรมชาติได้ การใช้เครื่องมือทาง การแพทย์เพื่อยืดการตายเหล่านี้เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือคุณค่า ความเป็นมนุษย์ลง การปฏิเสธการยืดชีวิตดังกล่าวจะทำให้กระบวนการช่วยเหลือคนที่ กำลังจะตายมีสภาพของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นการช่วยให้คนนั้น ได้ ตายอย่างมีศักดิ์ศรีนั่นเอง การเลือกตายโดยวิธีตามธรรมชาติสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้

‘ที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องสิทธิการตายของบุคคลที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร- ไทย พ.ศ. 2550 ให้การรับรองเป็นการทั่วไปในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่ได้บัญญัติ รับรองเป็นการเฉพาะอย่างสิทธิขั้นพื้นฐานบางอย่างการจะให้ผลบังคับใช้ก็ต้อง ออกเป็นพระราชบัญญัติ ประเทศไทยได้ออกเป็นกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิการตายฉบับแรก คือ

บทบัญญัติ มาตรา 12 ใน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ระบุไว้ว่า “บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียง เพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้

การดำเนินการตามหนังสือเจตนาตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และ วิธีการ ที่กำหนดในกฎกระทรวง

เมื่อผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ปฏิบัติตามเจตนาของบุคคลตามวรรค หนึ่งแล้ว มิให้ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและให้พ้นจากความรับผิดชอบ” และ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาไม่ ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือ เพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย พ.ศ. 2553 ออกอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 12 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ดังกล่าว

กฎหมายดังกล่าวถือเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการจากไปอย่างสงบตาม ธรรมชาติ ไม่ทุกข์ทรมาน ไม่ต้องยืดชีวิตด้วยเครื่องมือหรือเทคโนโลยีทางการแพทย์ อย่างที่เคยปรากฏเป็นข่าว และมีการฟ้องร้องกันในต่างประเทศจนเป็นข่าวทั่วโลกที่

ผ่านมาเมื่อผู้ป่วยอยู่ในช่วงวาระสุดท้าย คือ หัวใจจะหยุดเต้น หรือความดันตก แพทย์มักให้ยากระตุ้นหัวใจ หรือนวดหัวใจให้ จนกว่าญาติจะยินยอมให้แพทย์หยุดทำการรักษา ประเด็นดังกล่าวได้มีการถกเถียงกันมานาน ว่าถูกหรือไม่ ที่ญาติจะมีสิทธิในชีวิตของผู้ป่วย หากผู้ป่วยได้ทำหนังสือแสดงเจตนาไว้ ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ บัญญัติไว้ในมาตรา 12 ก็จะทำให้แพทย์สามารถปฏิบัติได้ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้ป่วย ปัญหาที่ถกเถียงกันมานานเรื่องสิทธิในชีวิตของผู้ป่วยก็จะหมดไป และเพื่อให้บุคลากรทางการแพทย์ ญาติ สามารถปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาได้ตรงตามความประสงค์ของผู้ป่วย แต่อย่างทีกล่าวไว้แล้วตอนต้นว่า มาตรา 12 และกฎกระทรวง หลักเกณฑ์วิธีการในการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยขึ้นนี้ ยังพบข้อบกพร่องในการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายได้ ได้แก่

1) ไม่มีความชัดเจนว่าบุคคลผู้ใช้สิทธิปฏิเสธรับบริการสาธารณสุขจะเฉพาะผู้ทำหนังสือแสดงเจตนาหรือครอบคลุมไปถึงบุคคลอื่น เช่น ผู้แสดงเจตนาสามารถมอบอำนาจให้บุคคลอื่นใช้สิทธิแทนตนในกรณีไม่ได้ทำหนังสือล่วงหน้าไว้ หรือผู้ปกครองสามารถใช้สิทธิปฏิเสธแทนเด็กหรือผู้เยาว์ได้หรือไม่ ไม่เช่นนั้นผู้ป่วยที่ไม่ได้ทำหนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้าไว้ หรือผู้ไร้ความสามารถ หรือผู้เยาว์ที่เป็นผู้ป่วยใน “วาระสุดท้ายของชีวิต” หรือทรมานอย่างแสนสาหัสจากโรคที่ไม่รักษาให้หายได้ไม่มีทางออกอื่นที่จะตายอย่างมีศักดิ์ศรี ตายอย่างสงบ ตายอย่างธรรมชาติ ตามความมุ่งหมายกฎหมายนี้ แพทย์ต้องรักษาชีวิตด้วยเครื่องมือแพทย์ไปจนกว่าจะตายไปเองเพราะไม่กฎหมายคุ้มครองและรับรองให้กระทำได้

2) ไม่กำหนดความชัดเจนในเรื่องความสามารถของผู้ทำหนังสือ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือ ถ้าความสามารถของบุคคลไม่เหมาะสมขาดการรับรู้ในการกระทำจะทำให้เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจ

3) มีปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนรูปแบบและคุณสมบัติแพทย์ผู้ทำการวินิจฉัยว่าเมื่อใดผู้ป่วยถึง “วาระสุดท้ายของชีวิต” หรือ “การทรมานจากการเจ็บป่วย” ถึงขั้นยุติการรักษาได้ และ “ยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย” ว่า มีขอบเขตเพียงใดจะรวมไปถึงการรณฆาตหรือไม่ อันจะทำให้เกิดความเชื่อถือหรือยอมรับคำวินิจฉัยนั้น ได้อย่างแท้จริง

4) ไม่มีแบบมาตรฐานของหนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้าปฏิเสธการรักษาพยาบาล ทำให้ทางปฏิบัติต้องมาพิจารณาว่าหนังสือแสดงเจตนา มีความชัดเจนให้กระทำตามได้หรือไม่

5) ปัญหาเรื่องการรับรองความแท้จริงของหนังสือแสดงเจตนาเพราะกฎหมายให้ผู้ใช้สิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาเมื่อใดก็ได้กี่ครั้งก็ได้โดยถือเอาฉบับสุดท้ายที่อยู่แพทย์ ผู้ทำการรักษาเป็นฉบับแท้จริง ยกเลิกเมื่อใดก็ได้ หนังสือแสดงเจตนาใครเก็บก็ได้ เมื่อนำมาใช้จะเชื่อได้อย่างไรว่า หนังสือนั้นเป็นฉบับที่แท้จริงตามความต้องการของผู้ทำ หนังสือแสดงเจตนาที่ทำไว้เป็นฉบับสุดท้าย หรือ ได้แสดงเจตนายกเลิกหนังสือแสดงเจตนาไปแล้วเพราะการยกเลิกตามกฎหมายไม่ได้บอกว่าต้องทำเป็นหนังสือเป็นหลักฐานหรือแสดงเจตนาด้วยวาจาไว้กับใคร

6) ความไม่เสมอภาคในการใช้กฎหมายนี้ตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ เพราะกฎหมายนี้คุ้มครองแต่การกระทำของแพทย์ว่าไม่เป็นความผิดทั้งปวง แต่ไม่ได้คุ้มครองผู้ใช้สิทธิตามหนังสือแสดงเจตนาว่าถ้าแพทย์ไม่สุจริต หรือฝ่าฝืนเจตนาของผู้ใช้สิทธิจะมีความผิดอย่างไร กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างเสมอภาค

2. ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ปัญหาของผู้เขียน ได้เสนอแนะเพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมการใช้สิทธิของบุคคลตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 เพื่อให้บุคคลสามารถใช้สิทธิที่กฎหมายรับรองได้อย่างสมบูรณ์และปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและขณะเดียวกันเป็นการคุ้มครองแพทย์และผู้เกี่ยวข้องที่มีผลกระทบโดยตรงอย่างเท่าเทียมกันดังนี้

1) กำหนดให้ชัดเจนว่าบุคคลใดที่สามารถที่จะใช้สิทธิกระทำการรักษาหรือปฏิเสธการรับบริการสาธารณสุขตามมาตรา 12 แห่งกฎหมายนี้ เช่น บุคคลจะมอบอำนาจให้บุคคลอื่นแสดงเจตนาแทนตนได้หรือไม่ ในกรณีผู้ป่วยไม่ได้ทำหนังสือแสดงเจตนาดังกล่าวไว้ล่วงหน้า ถ้าได้กรณีใดบ้าง ในกรณีเด็กหรือผู้เยาว์ให้ใครกระทำแทนได้หรือไม่เมื่อได้รับความทรมาณจากการเจ็บป่วย หรือวาระสุดท้ายของชีวิตตาม

กฎหมายนี้เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ว่าในแม่เด็กและผู้เยาว์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่าถ้าไม่สามารถจะมอบอำนาจหรือให้ผู้อื่นแสดงเจตนาแทนได้ อย่างน้อยควรให้สิทธิญาติผู้ใกล้ชิด หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในกรณีไม่มีญาติร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งปฏิเสธการรักษาตามกฎหมายนี้ได้เพื่อให้ผู้ป่วยไม่ว่าเป็นใคร ในฐานะมนุษย์มีสิทธิที่จะตายอย่างมีศักดิ์ โดยการตายอย่างธรรมชาติและสงบซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามกฎหมายนี้

2) กำหนดความสามารถของผู้ทำหนังสือแสดงเจตนา และผู้เกี่ยวข้องในการทำหนังสือให้แน่นอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการตัดสินใจและลดความผิดพลาดทางปฏิบัติ

3) ควรมีการนิยามคำที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นคำว่า วาระสุดท้ายของชีวิตหรือการทรมานจากการเจ็บป่วย หรือ เพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย ว่าครอบคลุมเพียงใด

4) ควรกำหนดให้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคนั้น ๆ เป็นรูปคณะบุคคลไม่น้อยกว่า 2 คนในการวินิจฉัยและลงความเห็นผู้ทำหนังสือซึ่งเป็นผู้ป่วยถึง วาระสุดท้ายของชีวิต หรือความบาดเจ็บหรือเป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้โดยมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันหากความเห็นไม่ตรงกันถือว่าผู้ป่วยยังมีทางรักษาอยู่ไม่สามารถปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาได้ การวินิจฉัยในเรื่องดังกล่าวสามารถกระทำได้ตลอดภายใต้หลักวิชาทางการแพทย์ถ้ามีความเห็นไปในทางเดียวกันแม้ในภายหลังก็สามารถยุติการรักษาผู้ป่วยได้ตามความประสงค์กฎหมายนี้

ในกรณียุติการทรมานจากบาดเจ็บหรือโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ต้องผ่านการพิจารณาด้วยหลักเกณฑ์เดียวกันกับการวินิจฉัย “วาระสุดท้ายของชีวิต” ดังกล่าวแล้วก่อนว่าไม่มีทางรักษาหายได้ หลังจากกระบวนการดังกล่าวถ้าต้องพิจารณาว่าผู้ป่วยได้รับการทรมานจากบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยมากถึงขั้นต้องยุติการทรมานหรือยังให้นำความต้องการของผู้ป่วยในเรื่องต้องการการยุติการรักษาเนื่องจากการทรมานอย่างแสนสาหัสขณะที่มีสติสัมปชัญญะ หรือตามที่ญาติผู้ใกล้ชิดดูแลผู้ป่วยรับทราบความต้องการของผู้ป่วย หรือรู้เห็นเองมาร่วมพิจารณา โดยแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ป่วยซึ่งมีความใกล้ชิดผู้ป่วยเช่นกันร่วมกันพิจารณาระหว่างผู้ป่วยถ้ายังสื่อสารได้หรือญาติผู้ป่วยที่ใกล้ชิดกับแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ป่วยนั้นร่วมการพิจารณาในกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถสื่อสารได้

หรือไม่มีสติสัมปชัญญะ โดยถือความต้องการของผู้ป่วยเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยตายอย่างสงบและเป็นไปตามธรรมชาติอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายให้มากที่สุด เหตุที่ต้องปฏิบัติเช่นนี้เพราะผู้ป่วยที่ได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทางกายหรือจิตใจจากการบาดเจ็บหรือโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้นั้น ความทรมานดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้แม้จะยังไม่ถึงวาระสุดท้ายของชีวิตเพราะอาจยังมีชีวิตได้อีกเป็นระยะยาวได้ ไม่ใช่ระยะอันใกล้ เช่น โรคกล้ามเนื้ออ่อนแรง อัมพาตตั้งแต่คอลงมา

5) กำหนดแบบแสดงเจตนาเป็นมาตรฐานไว้เพื่อยอมรับกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในทางปฏิบัติ โดยแบ่งเนื้อหาเป็นห้าส่วนที่สำคัญ ได้แก่

(1) ส่วนแรก สถานที่และเวลาที่แสดงเจตนา

(2) ส่วนที่สอง ความสมัครใจของผู้แสดงเจตนา เหตุที่แสดงเจตนา สิทธิในการปฏิเสธการบำบัดรักษา การรับรู้ข้อมูลที่เพียงพอ ขณะที่แสดงเจตนาสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

(3) ส่วนที่สาม ประเภทของบริการสาธารณสุขที่ไม่ต้องการจะได้รับการ

(4) ส่วนที่สี่ ลายมือชื่อ หรือลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ทำหนังสือในกรณีที่ผู้ทำหนังสือสามารถทำหนังสือได้ด้วยตนเอง หรือลายมือชื่อของผู้ที่เขียน หรือพิมพ์แทนผู้ทำหนังสือในกรณีที่ผู้ทำหนังสือไม่สามารถเขียนหรือพิมพ์ได้แต่บอกให้ผู้อื่นกระทำแทนในขณะที่มีสติสัมปชัญญะ

(5) ส่วนที่ห้า ลายมือชื่อพยานสองคนเป็นอย่างน้อย ต้องไม่เป็นญาติหรือคู่สมรส ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในทางทรัพย์สินของผู้ทำหนังสือ ไม่เป็นแพทย์ผู้ทำการรักษา เพราะอาจจิตใจเอนเอียงไปด้วยความสงสารผู้ป่วยหรือด้วยเหตุอื่น

6) ควรกำหนดหน่วยงานเป็นการเฉพาะเพื่อทำหนังสือแสดงเจตจำนงล่วงหน้าเพื่อปฏิเสธการรักษาพยาบาล เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเมื่อนำหนังสือดังกล่าวมาใช้ว่าเป็นหนังสือที่ผู้ทำกระทำเองหรือทำไปตามเจตนาของผู้ทำหนังสือจริงหรือไม่ เป็นเอกสารที่แท้จริงหรือไม่ในกรณีใช้หนังสือดังกล่าวต่อการรักษาในขณะที่ผู้ทำหนังสือไม่มีสติสัมปชัญญะ

7) ควรให้มีบทบัญญัติคุ้มครองผู้เกี่ยวข้องทุกคนอย่างเสมอภาคในกฎหมายนี้ อย่างทัดเทียมกันได้แก่มีบทลงโทษแพทย์และบุคลากรที่ฝ่าฝืนเจตนาและกระทำทุจริต

หรือในทางมิชอบด้วยกฎหมายก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ป่วยทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในกฎหมายนี้และทำให้ผู้เกี่ยวข้องกระทำการอย่างระมัดระวังมากขึ้น แต่ไม่พ้นความรับผิดชอบแห่งอาญาถ้ากระทำโดยประมาทหรือทุจริต

8) ควรบัญญัติให้ชัดเจนว่าถ้าผู้ทำหนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้า และผู้เป็นพยานต้องลงลายมือชื่อและคุณสมบัติตามที่กล่าวมาข้างต้น มิฉะนั้นเป็นโมฆะเพื่อไม่ต้องมาถกเถียงในทางปฏิบัติว่าถ้าไม่มีลายมือชื่อผู้ทำหนังสือแล้วหนังสือแสดงเจตนายังใช้ได้หรือไม่ และหนังสือดังกล่าวจะเกิดความเชื่อถือว่าผู้แสดงเจตนาทำหนังสือจริง

ทั้งนี้เพื่อลดอุปสรรคในทางปฏิบัติและเปิดโอกาสให้บุคคลใช้สิทธิของตนให้ตายอย่างธรรมชาติและสงบอย่างมีศักดิ์ศรีที่แท้จริงและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายนี้